

Kverulering

Mange leger er opptatt av språk. Det gjenspeiles også i Tidsskriftets spalter. I 1915 fastslo reservelege Johan Scharffenberg at kverulant skal skrives med e.

Selv om Tidsskriftets språkspalte bare er 20 år (1), har språk vært diskutert i spaltene siden starten i 1881. Johan Scharffenbergs innlegg fra 1915 er verdt å hente frem igjen (fig 1) (2).

Wiborgsaken

I 1915 var Johan Scharffenberg (1869–1965) og Ragnar Vogt (1870–1943) «medisinske sakkyndige» i den såkalte Wiborgsaken (3). Saken vakte stor oppmerksomhet og var uhyggelig nok. I juni året før hadde iseksportør Axel Wiborg avfyrt tre skudd mot høyesterettsadvokat Oscar Strøm på hjørnet av Store Strandgate (nåværende Fred. Olsens gate) og Karl Johans gate i Kristiania. Strøm døde umiddelbart.

Wiborg erkjente at han drepte Strøm med overlegg, men erkjente ikke straffskyld fordi han mente å ha «tilstrækkelig grund til at handle saaledes» (3). Wiborg forklarte at han og hans familie i tre år hadde vært forfulgt av et komplott med Strøm som hovedmann og som kulminerte med at han i begynnelsen av juni 1914 ble kastet ut fra sin eiendom i Frogn.

De sakkyndige var i tvil om siktedes sinnstilstand og anbefalte innleggelse til psykiatrisk observasjon. Scharffenberg skrev at det gjaldt det «vanskeligste av alle retspsykiatriske spørsmål, nemlig den mulige tilstedeværelse av saakaldt kværlantparanoia, en avgjørelse, som jeg for min del neppe nogensinde vil indlate mig paa uten asylobservasjon» (4). Etter en omfattende prosess endte det med at Wiborg ble erklært tilregnelig og dømt til 12 års fengsel i 1915.

Språklig etterspill

Etter Scharffenbergs innlegg påpekte en anonym kollega at det er feil å skrive «kværlant» med æ og henviste til det latinske opphavet (fig 1) (2). Scharffenberg ga ham rett og unnskyldte seg med at han nylig hadde lest Eduard Hitzigs (1839–1907) monografi om «Quärlantenwahn» (5), hvor ordet overalt var skrevet med «ä».

Men helt opplagt var saken kanskje ikke. I Norsk riksmålsordbok fra 1937 står riktignok bare «kverulant» som oppslagsord, men et par av eksemplene i ordboken er gjengitt med æ. Det ene var hentet fra Sigurd Hoels *Syndere i sommersol* (1927) (6). Selv om kverulant skrives med e både på svensk og norsk, holder danskene på

Kverulant — ikke «kværlant».

Fra Johan Scharffenberg.

En kollega har — anonymt, hvilket var ganske unødig — henledet min oppmerksomhet paa, at det er uriktig at skrive «kværlant», idet ordet stammer fra latin «queror» (klager) og ikke fra «quaero» (som forøvrig bl. a. kan betyde at holde forhør). Den ærede kollega har rett, og som gammel latiner kan jeg bare si: peccavi! Min undskyldning er, at jeg nylig hadde læst Hitzig's monografi «Ueber den Quärlantenwahn», hvor ordet overalt skrives med «ä».

Baade Krafft-Ebing og Kraepelin har den rigtige skrivemaate med «e».

Figur 1 Faksimile fra Tidsskriftet 1915 (2)

formen kværlant. Scharffenbergs skrivemaate kunne vel derfor like gjerne være påvirket fra våre naboer i sør.

Kverulant på norsk

I allmennordbøkene forklares kverulant som en person som stadig føler seg forurettet og er vanskelig å omgås, en trettekjær person eller rett og slett en kranglefant (7). Synonymene er mange. Men dersom kverulantieriet tar overhånd, finnes også begreper som kverulantsyke, kverulantisme og kverulantparanoia.

Kverulantparanoia (paranoia querulans) gjenfinnes i de psykiatriske klassifikasjonssystemene. I ICD-10 er det plassert under diagnosebetegnelsen F22.8: Andre spesifikerte paranoide psykoser. Det regnes som en alvorlig psykisk lidelse kjennetegnet ved en vedvarende, påståelig og oftest aggressiv kamp for oppreisning for eller rettferdiggjøring av en påstått forbigående, forurettelse eller urett. Tilstanden er vanskelig å behandle. Kverulanter vil i dag ofte bli henvist til rettsvesenet og ikke til det psykiske helsevernet (8).

Uttale

Selv om skrivemaaten ikke lenger byr på problemer, er det verre med uttalen. Skal vi si kverulant med e eller æ? Til bokstaven e svarer som kjent både lyden e (som i ordet ser) og lyden æ (som i ordet der).

Finn-Erik Vinje angir på sin blogg at

følgende regel gjelder med få unntak: Foran en konsonantforbindelse med r som første komponent får vi æ-lyd, slik som i fertil og termin. Her står bokstaven e i en såkalt lukket stavelse. Foran en enkelt r (dvs. i åpen stavelse) får vi e-lyd: heroin, sterilisere, ereksjon, veronal og kverulant (9). Riktig uttale er altså kverulant med e. Og det er ingenting å krangle om.

Erlend Hem

erlend.hem@medisin.uio.no
Tidsskriftet

Litteratur

- Hem E. Språkspalten er 20 år! Tidsskr Nor Legeforen 2010; 130: 1373.
- Scharffenberg J. Kverulant – ikke «kværlant». Tidsskr Nor Lægeforen 1915; 35: 595.
- Retsmedisinske sakkyndiges erklæringer og juridiske kjendelser. Wiborgsaken. Tidsskr Nor Lægeforen 1915; 35: 302–9.
- Scharffenberg J. Wiborgsaken og de sakkyndige. Tidsskr Nor Lægeforen 1915; 35: 487–91.
- Hitzig E. Ueber den Quärlantenwahn: seine nosologische Stellung und seine forensische Bedeutung: eine Abhandlung für Aerzte und Juristen. Leipzig: Vogel, 1895.
- Knudsen T, Sommerfelt A. Norsk riksmålsordbok. Bd. 1, annet halvbind. Oslo: Aschehoug, 1937: 2809.
- Norsk ordbok. Kverulant. www.ordnett.no/ordbok.html?art_id=20285507 (4.3.2011).
- Store medisinske leksikon. Kverulantparanoia. www.sn.no/sml_artikkel/kverulantparanoia (4.3.2011).
- Vinje F-E. Heroin. Bloggarkiv 9.7.2009. www.finnerikvinje.no/blog/?p=2683 (4.3.2011).